

Basic factors of influence of events in 1654 on the political, economic and social development of Ukrainian regions are researched. Authors prove that this influence was mediated, but considerable.

УДК [336.225.2:94(477)]«19»

О. М. Головка

МІСЦЕВИЙ ПОДАТКОВИЙ АПАРАТ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Досліджено організаційно-правові засади діяльності місцевого податкового апарату Російської імперії на українських землях в надзвичайних умовах Першої світової війни.

Перша світова війна змінила буття всієї Європи, вплинула і на події за межами континенту. Місцеві органи управління державними фінансами Російської імперії, що діяли на території України, повинні були діяти і взаємодіяти в умовах надзвичайних обставин воєнного часу. Виникла суттєва напруга у національних фінансових системах. Загострилася потреба у збільшенні обсягів податкових надходжень, у тому числі шляхом уведення екстраординарних податків і зборів.

Сучасний податковий апарат у незалежній Україні значно складніший, ніж той, що був у Російській імперії сто років тому. Однак ринкові перетворення, розвиток цивільного обігу, притаманні їй теперішній, і колишній епосі, визначають певні закономірності, які надають їм типологічної подібності.

Дослідження організаційно-правових засад діяльності місцевого податкового апарату Російської імперії в Україні, зокрема в надзвичайних умовах Першої світової війни, може сприяти відповіді на чимало запитань щодо оптимізації функціонування сучасних вітчизняних податкових органів. Наукова актуальність цієї проблематики підкреслюється й тим, що спеціально вона не досліджувалася.

Перша світова війна, що розпочалася, внесла кардинальні зміни у зміст та форми діяльності податної інспекції Російської імперії в українських губерніях. Вводилися нові та збільшувалися ставки існуючих податків. 4 жовтня 1914 р. [1] на наступний податковий рік було з 6 % до 8 % підвищено ставку податку з доходності нерухомого майна в містах, на 50 % – ставку основного промислового податку, піднято збір за гільдійські свідоцтва для купецтва, у півтора рази – ставку додаткового промислового податку (процентного збору) з прибутку підприємств, зобов'язаних публічною звітністю, а також у півтора рази – збір з їх капіталів. Було збільшено податок з підприємств,

не зобов'язаних публічною звітністю, а також загальну суму додаткового розкладкового промислового податку. Вводився промисловий податок на кінематографічні заклади (окрім державних та навчальних). На 50 % зросла ставка державного квартирного податку.

Запроваджувалися і надзвичайні, одноразові податки, як-от телефонний податок, запроваджений Положенням Ради міністрів від 6 вересня 1914 р. Для введення його в дію 21 грудня 1914 р. була затверджена спеціальна інструкція [2]. Усі телефони в імперії, окрім розташованих у Фінляндії та службових, обкладалися одноразовим податком у розмірі 10 руб. Справлянням цього податку завідували начальники місцевих поштово-телеграфних округів, які виконували функції кас спеціальних збирачів. 27 вересня 1914 р. [1] був уведений ще один надзвичайний податок – з пасажирів, які проїздили залізницями, з пасажирського багажу і з вантажів, що перевозилися за багажними квитанціями.

В умовах війни податні інспектори брали участь у реквізиціях та примусовому платному відчуженні майна на користь армії. Вони мусили забезпечити надходження з підприємств, належних іноземцям – підданим ворожих Росії держав, подвійного розміру промислового податку (як основного, так і додаткового) порівняно зі ставками 1914 р. [3, арк. 4].

На підставі законів про ліквідацію власності підданих держав, що воюють з Росією держав [4–6], Департамент окладних зборів циркуляром від 30 листопада 1915 р. заборонив податним інспекторам видавати вказаній категорії осіб дозволи на здійснення торговельної чи промислової діяльності, хоча б усі формальні вимоги і були дотримані [7]. Податні інспектори повинні були не просто скласти списки належних іноземцям – громадянам ворожих держав підприємств, але і детально обстежити їх. Після цього саме на них покладалося завдання ліквідації вказаних суб'єктів підприємницької діяльності, для чого, скажімо, київський губернатор прийняв рішення утворити особливі повітові комісії на чолі з податними інспекторами. Воно було затверджене військовим генерал-губернатором (головним начальником Київського військового округу), що поширювало його на весь колишній Південно-Західний край [8].

У випадку, коли у повіті було кілька податних дільниць, головою комісії призначався один з інспекторів (за вибором управляючого казенною палатою), решта входили як члени. В обов'язковому порядку до комісій повинні були увійти начальники повітових поліцейських управлінь або їх помічники і чини акцизного нагляду. Метою діяльності цих колегіальних утворень визначалося з'ясування «шляхом вивчення діяльності підпри-

ства, чи маються в кожному підприємстві достатні підозри до того, що німецькі й австрійські піддані особисто, або через підставних осіб явно зловживають, або *можуть зловживати* (курсив наш. – О. Г.) виявленою до них довірою, працюючи за рахунок неприятельських капіталів на шкоду нашій державі» [9, арк. 12].

Звертають на себе увагу три юридичні особливості. По-перше, на податних інспекторів покладалася функція забезпечення економічної безпеки Російської імперії в умовах війни, тобто завдання, що, як правило, виконують спецслужби. По-друге, мало місце об'єктивне поставлення («можуть зловживати»). По-третє, у вказаних питаннях губернатор за схваленням генерал-губернатора підпорядковував податним інспекторам повітову поліцію: «Головам означених комісії надано право звертатися до представників поліцейської влади в комісії для здійснення ... обшуків і виїмок, як у самих підприємствах, так й інших приміщеннях, зв'язаних з ними, накладати арешти на документи або речі, які є необхідними для з'ясування шкідливої діяльності ... підприємств...» [9, арк. 12 зв.] Голові комісії також надавалося право через начальника повітової поліції, при нагальній потребі (злісне ухилення від дачі пояснень членам комісії), піддавати окремих осіб з числа власників чи персоналу вказаних підприємств адміністративному затриманню [9, арк. 12 зв.].

З кожним місяцем Першої світової війни держава потребувала нових і нових ресурсів для ведення бойових дій. Податковий прес і надалі посилювався. Положенням Ради міністрів Російської імперії від 2 травня 1916 р. [10] до додаткового промислового оподаткування уже притягалися юридичні особи, як зобов'язані, так і не зобов'язані публічною звітністю, і за перший рік діяльності. При цьому податок мав збиратися «заднім числом» і за 1915-й рік. Подібні дії законодавця не лише ускладнювали роботу податних інспекторів, але й негативно впливали на їх суспільний статус, ставлення до них платників.

За погіршення загальноекономічної та фінансової кон'юнктури поширилися податкові правопорушення, що додавало клопоту податним інспекторам при здійсненні кримінального і адміністративного провадження. Велику частину свого робочого часу вони проводили в судах, беручи участь у засіданнях з розгляду справ про порушення в галузі оподаткування [11, с. 31].

Певною мірою виконання нових складних завдань полегшилося введенням напередодні війни Законом від 3 липня 1914 р. [12] у податній інспекції посади діловода канцелярії. Тепер технічна, «паперова» робота, що перекладалася на спеціально призначених осіб, звільнювала час і сили не тільки власне податних інспекторів, а й їх помічників. На діловодів покладалася

лися наступні обов'язки: ведення діловодства у податкових присутствіях; складання і ведення окладних книг і зведень податкових відомостей; вибірка і приведення в систему даних з облікових книг різних установ і підприємств, як у канцеляріях податних інспекторів, так і (за вказівкою останніх) поза ними; надання в установлених випадках платникам довідок з документів діловодства; складання звітності, відомостей, документів, а також виконання інших обов'язків з діловодства. Діловодів встановлювалися досить високі восьмий клас за посадою і грошове утримання (від 900 до 1400 руб. на рік, залежно від розряду місцевості). Відтак, Департамент окладних зборів вказував, що це дає можливість «щоб кандидатами у діловоди були особи, які будуть у змозі цілком успішно вести управління канцелярією...» [13, арк. 358 зв.]

На території Австро-Угорщини, зайнятій російською армією, актуальним було завдання організації збору податків. Порядок у цій справі так і не був наведений. Змішалися функції «нової» (окупаційної), й «старої» (австрійської) адміністрації. У перші дні окупації стягненням зборів і податків з населення відали спеціальні збирачі (екзекутори). Залучалися окремі війти, а також чини поліції. Оподаткування здійснювалося за встановленими ще австрійською адміністрацією ставками та податковими книгами [14, арк. 57]. Фахівців у галузі державних фінансів не вистачало. На весь Львів – столицю краю – був призначений один податний інспектор Качаровський. Чимало зусиль йому довелося витратити на те, щоб знайти первинні документи, на підставі яких належало провести оподаткування. Списки платників за 1913–1914 рр. були сховані в приміщенні Львівського магістрату під купами кам'яного вугілля та дров, де їх і знайшов податний інспектор, проявивши неабиякий розшуковий хист. Необхідні організаційні заходи були проведені ним дуже швидко. Податки до скарбниці почали надходити уже 29 листопада 1914 р. До середини травня наступного року Качаровський організував зібрання 663304 крон. Фактично оподаткуванням під наглядом податного інспектора займався Львівський магістрат, який отримував за вказівкою генерал-губернатора частку у розмірі лише 5 % від загальної суми. Реально ж ця частка становила ще менше – близько двох відсотків суми зібраних податків [14, арк. 65 зв.].

І тільки після цього керувати фінансовою адміністрацією у генерал-губернаторстві прибув колишній управляючий Подільською казенною палатою Броєцький [15, арк. 63 зв.]. Проекти упорядкування управління фінансами так і не були реалізовані внаслідок неорганізованості окупаційної адміністрації та невдач на фронтах, що призвели до відступу російських військ із Західної України.

Незважаючи на те, що за Положенням про польові й кріпосні казначейства від 13 серпня 1914 р. функції казенних палат мали виконувати фронтові та армійські польові казначейства, ця сторона казенного управління фінансами також мала прогалини. Відтак, усе той же Качаровський організував у Львові роботу своєї канцелярії таким чином, що вона виконувала окремі функції губернської казенної палати. Окрім того, «для розгляду різного роду клопотань і заперечень ... було утворене особливе присутствіє, члени якого фактично виконували обов'язки обізнаної особи. Особи ... запрошувалися за вказівкою президента Львова з числа почесних громадян міста... Всіх засідань відбулося 28» [16, арк. 66]. Станом на 17 травня 1915 р. по Львову нараховувалося 8039 платників: промислового податку – 1542, подомового – 1901, прибуткового – 1542, рентного – 135, поземельного – 2. Податки стягалися тільки за 1914 рік. Таким чином, населення Галичини платило австрійські податки в російську скарбницю [16, арк. 66]. Відступ російської армії внаслідок воєнних невдач припинив цю практику. У травні 1916 р. у результаті «Брусилівського прориву» на західноукраїнські землі знову прийшли російські війська і адміністрація.

У роки війни податні інспектори на українських землях витримали дійсно велике навантаження, якого, на нашу думку, не мала жодна інша категорія посадовців місцевого фінансового апарату. Здійснені ж зміни, спрямовані на кадрове зміцнення податної інспекції, мали характер напівзаходів і кардинально не поліпшували ситуацію.

Сприятливою обставиною для податних інспекторів як низової ланки апарату управління державними фінансами Російської імперії на українських землях стали енергійні дії щодо залучення до повсякденної роботи їхніх евакуйованих колег. Втім, вдалися до них Департамент окладних зборів і казенні палати дещо запізно – тільки у січні 1916 р. [17, арк. 409 зв.], тоді як, на нашу думку, вирішувати такі завдання треба було у гіршому випадку при перших невдачах російської армії на фронтах, а у кращому – ще до війни, складаючи мобілізаційні плани.

На два роки пізніше, ніж у контрольному відомстві та митній службі, Міністерство фінансів отримало можливість приймати на державну службу на нижчих чиновницьких посадах у казенних палатах, податній інспекції, губернських і повітових казначействах жінок. Відповідний закон вийшов тільки 8 вересня 1916 р. [18], хоча на цей час жіноча вільнонаймана праця використовувалася у місцевих органах фінансової адміністрації досить широко. Так, у вересні 1916 р. з 23 писців Одеського казначейства, які призначалися на добові чергування,

17 були жінками [19]. В умовах кадрового дефіциту, а також доволі розвиненої у останні роки існування Російської імперії жіночої освіти [20, с. 52], цей крок був правильний, але запізнілий. Щоправда, тут же довелося робити уточнення, тому що на місцях податні інспектори стали започатковувати часом такі собі «трудові династії», залучаючи до роботи власних дружин і дочок [21].

Органи управління непрямым оподаткуванням – акцизні – також зазнали змін у своїй діяльності під час Першої світової війни.

Основним нормативно-правовим актом, який визначав зміни в діяльності місцевих органів управління державними фінансами на початковому етапі війни, став Закон від 27 липня 1914 р. «Про деякі заходи до посилення коштів казни у зв'язку з обставинами воєнного часу» [22]. Подальші зміни здійснювалися вже прийняттям спеціальних законодавчих актів у тій чи іншій галузі управління державними фінансами. Штатних питань закон не торкався, однак він наочно демонстрував, що царат протягом тривалого періоду управління державними фінансами, принаймні у пореформені десятиріччя, недостатньо «засвоїв пройдене». Усі заходи, передбачені цим актом, були спрямовані на підвищення ставок акцизів з різного виду алкогольних напоїв та тютюну.

Пройшло небагато часу, і уряд «розвернувся на 180 градусів», проголосивши заборону на продаж міцних напоїв (такий своєрідний перший на вітчизняних теренах «сухий закон») [23]. Подібні різкі «маневри» не могли піти на краще ні самим державним фінансам, ні органам, які їх адміністрували – у даному випадку акцизному нагляду. Дотично, опосередковано ці заходи впливали на діяльність усіх місцевих органів управління державними фінансами.

Шукаючи нові джерела наповнення підірваного війною і невдалим господарюванням бюджету, уряд посилював непряме оподаткування населення. Усі існуючі акцизи зростали кілька разів. Так, 4 жовтня 1914 р. був підвищений акциз із цигаркового паперу та гільз, а вже 11 листопада того ж року – з тютюнових виробів [24]. Збільшення ставок непрямих податків здійснювалося частіше, тому що вони справлялися при купівлі товару, тоді як прямі треба було вводити на певний рік. Усе менше товарів широкого вжитку захищалися неоподаткованими. Положенням Ради міністрів, затвердженим Миколою II 5 жовтня 1914 р. [25], встановлювався акциз на бавовну вітчизняного виробництва, а 3 листопада того ж року [26] підвищувався непрямий податок на цукор і нафтові продукти. 14 липня 1915 р. був уведений акциз з виноградних, плодкових, ягідних і родзинкових вин [27].

16 вересня 1916 р. Микола II затвердив Положення Ради міністрів «Про встановлення акцизу на чай» [28]. Одночасно з ним з'явилася і фіксована ціна на ті чи інші сорти чаю, тобто проявлялися ознаки командно-адміністративної системи управління економікою. З імпортного чаю справлялося і ввізне мито. Пункт 11 циркуляру Міністерства фінансів від 30 вересня 1916 р. визначав: «До зміни існуючої звітності щодо закладів, які здійснюють розсіпку чаю..., термінові відомості й донесення доставляються управляючому акцизними зборами за належністю, незалежно від надання тих же відомостей ... Департаменту митних зборів і митним установам» [29, арк. 10]. Знову закладалося дублювання функцій галузевих місцевих органів фінансового відомства. Вказувалося також, що всі «місця виробництва російського чаю, чайно-розсіпні заклади і місця торгівлі чаєм, незалежно від нагляду ... з боку установ митного відомства (курсив наш. – О. Г.), підпорядковуються нагляду і ревізії акцизного нагляду...» [30, арк. 3 зв.]. Положення Ради міністрів визначало також відповідальність за порушення, а саме: приховування чаю від сплати акцизу, провезення, зберігання, продаж без оплати акцизом.

Процесуальні права органів акцизного нагляду щодо припинення порушень законодавства про обкладення чаю акцизом залишалися ті ж самі, що і у випадку з іншими підакцизними товарами – спиртними напоями, тютюном, цукром тощо [29, арк. 12–12 зв.]. І в подальшому збільшення розміру акцизів було одним із провідних законодавчих способів посилити доходу частину державного бюджету [див.: 30–32].

В умовах війни зросло навантаження на працівників органів акцизного нагляду на українських землях, тим більше, що відстрочки від військової служби щодо урядовців Міністерства фінансів на них не поширювалися. Акцизні управління були змушені спільно з загальною поліцією боротися з незаконним виготовленням і продажем безакцизних («корчемних») спиртних напоїв, а разом з митниками – з контрабандою алкоголю. У міру накопичення воєнних невдач на фронтах, безладдя і казнокрадства у тилу [33, с. 11 та ін.], зростання невдоволення в різних верствах населення заборона продажу спиртних напоїв почала тривожити адміністрацію як чинник виготовлення різних сурогатів, отруєння технічним чи денатурованим спиртом і т. ін.

Введення нових акцизів не супроводжувалося збільшенням штатів акцизних управлінь. Посади призваних до армії контролерів та спостерігачів не заміщувалися. Кількість акцизних працівників у окружних управліннях (як і поділ за посадами) коливалися. Так, у першому окрузі Київської губернії (м. Київ) працювали: окружний наглядач, 9 старших помічників і

4 молодших, 16 штатних старших контролерів, 22 штатних молодших, 6 позаштатних молодших контролерів, 7 спостерігачів. Ще 17 посадовців були прикомандировані з інших акцизних округів, переважно з територій, залишених російською армією супротивнику. Отже, всього в окрузі працювало 92 особи [див.: 34]. Порівнюючи з більш ніж скромними штатами податної інспекції, яка адмініструвала усі прямі податки, можемо стверджувати, що не таким і поганим був стан справ у акцизних управліннях.

На відміну від того, як органи акцизного нагляду в часи їх утворення у 60-х рр. XIX ст. привнесли елементи нового в організацію місцевого чиновницького апарату, через півстоліття вони вже відзначалися певним консерватизмом. Серед інших ланок фінансової адміністрації саме вони останніми підняли питання про прийняття жінок на державну службу. Тільки на початку 1917 р. міністр фінансів поставив його перед Державною Думою. На цей час жінки допускалися не тільки до технічних, а й до чиновницьких посад (без надання класу) в органах фінансової адміністрації, а саме: Державного контролю, митницях і казенних палатах, установах Державного банку та управління державних ощадних кас [35, арк. 4]. Жінки працювали о тій порі в акцизних органах за вільним наймом. Особливо активно вони залучалися у роки Першої світової війни, коли внаслідок мобілізацій виникли вакансії [35, арк. 4 зв.]. Доцільним було й рішення щодо використання жіночої праці при адмініструванні нововведеного акцизу на чай [35, арк. 6].

Інфляційні явища, падіння рівня життя, що характеризували соціальні процеси на українських землях у складі Російської імперії, робили все менш задовільною заробітну платню і чиновників. Півста років до початку Першої світової війни службовці акцизного нагляду були найкраще матеріально забезпеченим загоном чиновництва Російської імперії взагалі, а не лише фінансового відомства. У роки війни це вже було не так. Появилось питання про підвищення грошового утримання чиновників, у тому числі акцизних. Відсоткові надбавки за законом 11 травня 1916 р. [36] були більш ніж скромними. Найвідчутнішою ця доплата була для старшого помічника окружного наглядача – при грошовому утриманні в 2000 руб. на рік надбавка становила 20 руб. 83 коп. Для спостерігача (500 руб. річних) – 12 руб. на рік [34].

На початку 1917 р. міністр фінансів констатував: «...Багато службовців переходять в ... установи і організації, де труд оплачується більш високо... При відсутності бажаючих вступити на службу по акцизному відомству виникає питання про забезпечення нормального ходу робіт ...» [35, арк. 4 зв. – 5].

Таким чином, з початком Першої світової війни для органів фінансового управління Російської імперії на території України настали нові часи. Змінилися реалії економічного життя, держава більше втручалася в діяльність суб'єктів господарювання. Фінансовий апарат, орієнтований з кінця XIX ст. на «розбудову капіталізму» в Російській імперії, значно менше, ніж, скажімо, каральний, був пристосований до надзвичайщини часів світової війни. На нього, як і на інші органи державного управління, негативно впливали мобілізація, необхідність діяти на окупованих російською армією територіях, евакуюватися тощо.

Місцева податкова адміністрація в українських губерніях була широко задіяна у заходах, пов'язаних із війною, – зборі підвищених і спеціально введених податків, ліквідації землеволодіння і взагалі приватної власності підданих ворожих держав тощо.

Список літератури: 1. О повышении ставок некоторых видов существующего обложения и о введении новых налогов : положение Совета министров, утв. 4 окт. 1914 г. // Собрание узаконений и распоряжений правительства, изданных при Правительствующем Сенате Российской империи (СУ). – 1914. – № 308. – Отд. I. – Ст. 2870. 2. О порядке взимания единовременного телефонного налога в 1914 году : распоряжение, объявленное Правит. Сенату министром финансов 21 дек. 1914 года // СУ. – 1914. – № 361. – Отд. I. – Ст. 3527. 3. Циркуляр Министерства финансов казенным палатам о налогообложении иностранных подданных : от 22 янв. 1915 г. – Державний архів Київської області (Держархів Київської обл.), ф. 1026, оп. 1, спр. 176, арк. 4–5. 4. О землевладении и землепользовании в государстве Российском австрийских, венгерских, германских или турецких подданных : положение Совета министров, высоч. утв. 2 февр. 1915 г. // СУ. – 1915. – № 39. – Отд. I. – Ст. 349. 5. О прекращении землевладения и землепользования австрийских, венгерских или германских выходцев в приграничных местностях : положение Совета министров, высоч. утв. 2 февр. 1915 г. // СУ. – 1915. – № 39. – Отд. I. – Ст. 351. 6. О землевладении и землепользовании некоторых разрядов состоящих в русском подданстве австрийских, венгерских или германских выходцев: положение Совета министров, высоч. утв. 2 февр. 1915 г. // СУ. – 1915. – № 39. – Отд. I. – Ст. 350. 7. Циркуляр управляющего Киевской казенной палатой податным инспекторам : от 11 янв. 1916 г. – Держархів Київської обл., ф. 1026, оп. 1, од. зб. 168, арк. 1. 8. Письмо Киевской казенной палаты податным инспекторам об обследовании предприятий и недвижимых имуществ, принадлежащих иностранным подданным : от 28 нояб. 1916 г. – Держархів Київської обл., ф. 1026, оп. 1, спр. 168, арк. 11. 9. Письмо Киевской казенной палаты податным инспекторам об изучении предприятий, принадлежащих иностранным подданным : от 18 янв. 1916 г. – Держархів Київської обл., ф. 1026, оп. 1, спр. 168, арк. 12–13. 10. О привлечении к обложению дополнительным промысловым налогом, начиная с 1915 окладного года, как отчетных, так и неотчетных предприятий и личных промысловых занятий за первый год их существования : положение Совета министров, высоч. утв. 2 мая 1916 г. // СУ – 1916. – № 123. – Отд. I. – Ст. 963. 11. Рогов В. А. Право России в период первой мировой войны : учеб. пособие / В. А. Рогов. – М. : ВЮЗИ, 1983. – 78 с. 12. Об изменении состава податного надзора и об увеличении отпускаемых на его содержание средств : закон от 3 июля 1914 года // СУ. – 1914. – № 182. – Отд. I. –

Ст. 2028. **13.** Циркуляр Департамента окладных сборов казенным палатам об изменении состава податного надзора : от 24 февр. 1915 г. – Державний архів Херсонської області (Держархів Херсонської обл.), ф. 22, оп. 1, од. зб. 182, арк. 358–358 зв. **14.** Отчет о деятельности с 1 ноября 1914 по 1 июля 1915 г. управления военно-окружного контролера Галиции при управлении военного генерал-губернатора Галиции. – Центральный державний історичний архів України, м. Київ, ф. 378, оп. 1, од. зб. 1, арк. 1–116. **15.** Отчет главного казначея армий Юго-Западного фронта действительного статского советника Ласточкина : от 27 февр. 1916 г. – РГИА, ф. 573, оп. 33, ед. хр. 530, л. 11–93. **16.** Личный состав Государственного банка, его контор и отделений и сберегательных касс по 15 ноября 1893 г. – Б. м. и г. – 280 с. **17.** Циркуляр Департамента окладных сборов казенным палатам об использовании эвакуированных податных инспекторов : от 12 янв. 1916 г. – Держархів Херсонської обл., ф. 22, оп. 1, од. зб. 182, арк. 409–409 зв. **18.** О предоставлении лицам женского пола права на определение на низшие штатные должности по ведомству казенных палат : положение Совета министров, высоч. утв. 8 сент. 1916 г. // СУ. – 1916. – № 250. – Отд. I. – Ст. 1954. **19.** Список дежурных писцов Одесского казначейства. Сентябрь 1916 г. – Державний архів Одеської області, ф. 32, оп. 1, од. зб. 73, арк. 400. **20.** Коломієць Т. В. Культура Харкова на зламі століть (кінець XIX – початок XX ст.) : монографія / Коломієць Т. В., Ярмиш О. Н. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 256 с. **21.** Циркуляр Департамента окладных сборов казенным палатам о замещении должностей делопроизводителей податной инспекции : от 22 дек. 1916 г. – Держархів Херсонської обл., ф. 22, оп. 1, од. зб. 182, арк. 451. **22.** О некоторых мерах к усилению средств казны в виду обстоятельств военного времени : закон, одоб. Гос. Советом и Гос. Думой высоч. утв. 27 июля 1914 г. // СУ. – 1914. – Отд. I. – № 207. – Ст. 2097. **23.** О продлении воспрещения продажи спирта, вина и водочных изделий для местного потребления в империи до окончания военного времени : высоч. повеление от 22 авг. 1914 г. // СУ. – 1914. – № 248. – Отд. I. – Ст. 2348. **24.** О повышении акциза с табачных изделий : положение Совета министров, высоч. утв. 14 нояб. 1914 г. // СУ. – 1914. – № 325. – Отд. I. – Ст. 3043. **25.** Об установлении налога на русский хлопок : положение Совета министров, высоч. утв. 5 окт. 1914 г. // СУ. – 1914. – № 308. – Отд. I. – Ст. 2871. **26.** О повышении акциза с сахара и нефтяных продуктов : положение Совета министров, высоч. утв. 3 нояб. 1914 г. // СУ. – 1914. – № 308. – Отд. I. – Ст. 2872. **27.** Об установлении акциза с виноградных, плодовых, ягодных и изюмных вин : положение Совета министров, высоч. утв. 14 июля 1915 г. // СУ. – 1915. – № 207. – Отд. I. – Ст. 1623. **28.** Об установлении акциза на чай : положение Совета министров, высоч. утв. 16 сент. 1916 г. // СУ. – 1916. – № 269. – Отд. I. – Ст. 2109. **29.** Циркуляр Министерства финансов о введении в действие высочайше утвержденного 16 сентября 1916 г. Положения Совета министров об установлении акциза на чай : от 30 сент. 1916 г. – Держархів Київської обл., ф. 283, оп. 7, од. зб. 62, арк. 3–13 зв. **30.** О повышении акциза с табачных изделий : Журнал Совета министров, высоч. утв. 7 мая 1916 г. // СУ. – 1916. – № 127. – Отд. I. – Ст. 987. **31.** О повышении акциза с виноградных, плодовых, ягодных и изюмных вин : положение Совета министров, высоч. утв. 16 сент. 1916 г. // СУ. – 1916. – № 267. – Отд. I. – Ст. 2077. **32.** О повышении акциза с нефтяных продуктов : Журнал Совета министров, высоч. утв. 8 сент. 1916 г. // СУ. – 1916. – № 250. – Отд. I. – Ст. 1952. **33.** Аврех А. Я. Царизм накануне свержения / Аврех А. Я. – М. : Наука, 1989. – 256 с. **34.** Месячный расчет процентных добавок по закону

11 мая 1916 г. : на 1 авг. 1916 г. – Держархів Київської обл., ф. 283, оп. 11, од. зб. 867, арк. 23 зв. – 28. **35.** Представление министра финансов в Государственную думу о приеме женщин на низшие должности по ведомству Главного управления неокладных сборов и казенной продажи питей : 1917 г. – РГИА, ф. 575, оп. 6, од. зб. 101, арк. 4–8. **36.** О добавочном довольствии чинов правилительственной службы по случаю вздорожания жизни : положение Совета министров, высоч. утв. 11 мая 1916 г. // СУ. – 1916. – № 129. – Отд. I. – Ст. 990.

Надійшла до редколегії 23.02.2011

Исследованы организационно-правовые основы деятельности местного налогового аппарата Российской империи на украинских землях в чрезвычайных условиях Первой мировой войны.

Organizational and legal grounds of the local tax agencies of Russia Empire on Ukrainian territories in extraordinary conditions of the First World War are researched.

УДК [343.91:94(477)]«19»

А. Д. Семикопний

БОРОТЬБА ІЗ ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНИМ БАНДИТИЗМОМ ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ У ПЕРІОД НЕПУ

Досліджено особливості проявів бандитизму в Радянській Україні у 1920-і роки та боротьби з цим явищем з боку правоохоронних органів.

Бандитизм, безумовно, є одним з найбільш небезпечних злочинів проти громадської безпеки, який передбачає створення озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі. Вже сам факт організації озброєної банди визнається, згідно з кримінальним законодавством, закінченим злочином, навіть якщо вона не зробила жодного нападу. Участь у банді – також закінчений злочин. Враховуючи ці обставини, надзвичайно актуальним є дослідження проблеми організації протидії загальнокримінальному бандитизму з боку правоохоронних органів саме в роки НЕПу, тобто в той час, коли даний вид протиправної діяльності набув значних масштабів і створював реальну загрозу для безпеки суспільства.

У вітчизняній історико-правовій науці ще з радянських часів указана проблематика викликала неабияке зацікавлення фахівців як у теоретичній [1; 2], так і в практичній площинах [3; 4]. Після здобуття незалежності, коли правоохоронна система